

NAUKI O POLITYCE I ADMINISTRACJI / POLICY AND ADMINISTRATION SCIENCES

JAROSŁAW DĄBROWSKI

MYŚLENIE FILOZOFICZNE W ADMINISTRACJI PUBLICZNEJ

Wstęp

Współczesna administracja publiczna, funkcjonująca w dynamicznym i złożonym świecie, stanowi istotne ogniwo łączące interesy społeczeństwa, instytucji państwowych oraz wyzwań politycznych. Jej rola i znaczenie nieustannie ewoluują w odpowiedzi na zmieniające się potrzeby społeczeństwa, postęp technologiczny oraz rosnące oczekiwania wobec transparentności, sprawiedliwości i efektywności. Administracja publiczna nie tylko formułuje i wdraża polityki publiczne, ale także kształtuje relacje między obywatelami a władzą. Z tego względu ważne jest nieustanne modernizowanie samych struktur administracji publicznej, jak też doskonalenie kadr. Złożony charakter dzisiejszej rzeczywistości, z geograficznymi, technologicznymi i społecznymi przemianami, wymaga od administracji publicznej elastyczności i gotowości do dostosowywania się do nowych wyzwań. Unowocześnienie struktur administracyjnych obejmuje nie tylko efektywne wykorzystanie nowoczesnych technologii, ale również przeglądanie i modyfikowanie procedur, by stały się bardziej skuteczne i przejrzyste.

Celem niniejszego artykułu jest analiza możliwości zastosowania pewnych elementów myślenia filozoficznego wśród pracowników administracji publicznej. Rozważania zaproponowane przez autora mają charakter teoretyczny. Opierają się one na metodach opisu i porównania poszczególnych płaszczyzn filozofii, myślenia oraz zadań administracji publicznej.

Złożony fenomen

Rozważania na temat myślenia filozoficznego warto poprzedzić bardziej fundamentalnymi kwestiami, a więc próbą odpowiedzi na pytanie, czym właściwie jest myślenie? Najogólniej myślenie można zdefiniować jako świadomy proces psychiczny, który obejmuje analizę, przetwarzanie i interpretację informacji w celu rozumienia otaczającego świata, podejmowania decyzji oraz rozwiązywania problemów¹. Myślenie pomaga nam także w odkrywaniu ogólnych cech przedmiotów, zjawisk oraz zdarzeń i wyjaśnianiu relacji, jakie zachodzą między nimi. Ważnym elementem tego procesu jest również analizowanie relacji między tzw. poznawczymi reprezentacjami świata, czyli wyobrażeniami, pojęciami, wrażeniami, spostrzeżeniami, opiniami itp.²

Myślenie to zjawisko złożone i wielowymiarowe. Jego rozliczne formy, czy etapy, stanowią przedmiot zainteresowania różnych dyscyplin naukowych. Z tego względu w nauce funkcjonuje wiele definicji tego pojęcia. Ważne znaczenie mają definicje tworzone zwłaszcza na bazie psychologii kognitywnej i filozofii. Ta pierwsza postrzega myślenie przede wszystkim jako proces przetwarzania informacji, który pozwala generować wnioski oraz rozwiązania problemów. Z kolei filozofia koncentruje się na relacjach, jakie zachodzą pomiędzy myśleniem a bytem, myśleniem a językiem, myśleniem a świadomością³.

Ważny podział definicji myślenia zaproponował Kazimierz Twardowski. Wyróżnił on myślenie w sensie „obszerniejszym” i „ciaśniejszym”. Szersze rozumienie tego pojęcia obejmuje wszelkie „funkcje oraz psychiczne czynności, które nie należą ani do sfery spostrzeżeń, ani do sfery emocjonalno-wolicjonalnej, bez względu na to, czy chodzi o myślenie konkretne, czy też o myślenie abstrakcyjne”⁴. Myślenie w znaczeniu węższym odnosi się tylko i wyłącznie do myślenia abstrakcyjnego, a więc takiego, które posiada tylko i wyłącznie charakter werbalny⁵.

Twardowski wyróżnia dwie zasadnicze funkcje myślenia, czyli przedstawianie i sądzenie. Przedstawianie obejmuje procesy umysłowe, dzięki którym zdajemy sobie z czegoś sprawę, uzmysławiamy, uobecniamy pewną koncepcję w naszym umyśle. Proces ten umożliwia nam posiadanie mentalnych reprezentacji różnych idei lub przedmiotów (przedmiot jest tutaj rozumiany jako ogół bytów bądź zjawisk, o których da się cokolwiek pomyśleć). Sądzenie to druga funkcją myślenia. Dzięki niej jesteśmy w stanie ocenić przedstawiane przedmioty z punktu widzenia ich rzeczywistości lub istnienia. Analizując te dwie fundamentalne funkcje myślenia, Twardowski dochodzi do następującej konkluzji. Po pierwsze, wszelkie przedstawianie i sądzenie zawsze odnosi się do jakiegoś przedmiotu (kogoś lub czegoś). Innymi słowy, myślenie to zawsze myślenie o czymś. Po drugie, jesteśmy

---

¹ Por. A.A. Titov, *Thinking as a process and as an activity: analysis of philosophical and psychological studies of thinking*, „Pedagogy and Educational Psychology” 2020, nr 1, s. 182.

² J.M. Bocheński, *Współczesne metody myślenia*, Poznań 1992, s. 13.

³ P. Kozak, *Co to jest myślenie? Pojęcia, sądy, percepcja w perspektywie kantowskiej*, Warszawa 2015, s. 19.

⁴ K. Twardowski, *Psychologia myślenia*, „Filozofia Nauki” 1993, nr 4, s. 128.

⁵ Tamże.

w stanie przedstawić sobie jakiś przedmiot i powstrzymać się przed ocenianiem go. Nie potrafimy natomiast oceniać przedmiotów, nie przedstawiając sobie ich⁶.

Operacje myślowe

Na ludzkie myślenie składa się szereg operacji myślowych. Anatolij Maklakow wyszczególnił takie operacje, jak: **porównanie**, **analiza** i **synteza**, **abstrakcja**, **konkretyzacja**, **indukcja** oraz **dedukcja**⁷.

Porównanie polega na ustanawianiu podobieństw i różnic między przedmiotami i sytuacjami. Może być przeprowadzane bezpośrednio (poprzez jednoczesne postrzeganie przedmiotów) lub pośrednio (poprzez wnioskowanie z użyciem nieoczywistych wskazówek)⁸. **Analiza** polega na rozdrabnianiu lub wyodrębnianiu części albo właściwości przedmiotu. Pomaga to w zrozumieniu jego struktury poprzez myślowe wydzielenie poszczególnych elementów. Analiza umożliwia także wyodrębnianie indywidualnych cech, takich jak kolor czy forma. Przeciwnością analizy jest **synteza**. To proces umysłowego łączenia części obiektów lub zjawisk w jedną całość, a także łączenie ich indywidualnych właściwości. Przykładowo, patrząc na poszczególne elementy mechanizmu, możemy zrozumieć, jak wygląda i jak działa cały mechanizm. Analiza i synteza mogą zachodzić zarówno na podstawie percepcji bezpośredniej, jak i na podstawie wspomnień lub wyobrażeń⁹. **Abstrakcja** polega na myślowym wyodrębnieniu z pewnych części lub właściwości obiektu w celu wyeksplikowania jego ogólnych, fundamentalnych cech. Takie pojęcia jak „twardość”, „jasność”, „mądrość” uznaje się za abstrakcyjne, ponieważ odnoszą się one do uogólnionych cech i właściwości przedmiotów oraz zjawisk. Abstrakcja może przybierać różne formy, takie jak praktyczna, bezpośrednio związana z procesem działania, zmysłowa lub zewnętrzna, oraz wyższa, czyli pośrednicząca, wyrażana w pojęciach. **Konkretyzacja** to proces odwrotny względem abstrakcji. Polega ona na przedstawieniu czegoś jednostkowego, co odpowiada pewnemu pojęciu lub ogólnemu stanowisku. Konkretyzacja pełni przede wszystkim rolę przykładu lub ilustracji czegoś ogólnego¹⁰. Przykładowo, konkretyzacja kategorii „pojazd” obejmuje pojęcia m.in. takie jak „samochód”, „motocykl” bądź „rower”.

Rozumowanie **indukcyjne**, zwane również logicznym procesem „od szczegółu do ogółu”, polega na obserwowaniu lub analizie konkretnych przypadków lub sytuacji w celu wydobycia ogólnych zasad, reguł i wzorców. Głównym celem tego procesu jest poszukiwanie mocnych dowodów potwierdzających prawdziwość wniosku oraz rozwijanie zrozumienia na podstawie obserwacji prawidłowości. W trakcie rozumowania indukcyjnego istnieje jednak ryzyko, że wyciągnięty

⁶ Tamże.

⁷ A.G. Maklakov, *General psychology*, St. Petersburg 2001, s. 316.

⁸ Tamże, s. 316–317.

⁹ Tamże, s. 317.

¹⁰ Tamże, s. 318–320.

wniosek może być błędny, nawet jeśli wszystkie założenia są prawdziwe. Proces ten oparty jest na doświadczeniu i spostrzeżeniach, które mogą potwierdzać jedynie pozorną prawdziwość wniosku. Przeciwnieństwem rozumowania indukcyjnego jest rozumowanie **dedukcyjne**. W dedukcji konkretne wnioski są wyciągane z ogólnych stwierdzeń. W tym przypadku logiczna konstrukcja opiera się na fundamentalnym prawie rozumowania, które mówi: „Jeśli X, to Y”¹¹. Można zilustrować to za pomocą następującego przykładu. Wszyscy ludzie są śmiertelni, co stanowi ogólną supozycję wynikającą z ludzkiej natury. Załóżmy teraz, że Jan jest człowiekiem. W oparciu o ogólne założenie (wszyscy ludzie są śmiertelni) oraz konkretną informację (Jan jest człowiekiem) możemy wyciągnąć dedukcyjny wniosek, że Jan prędzej czy później umrze.

Myślenie filozoficzne

W literaturze przedmiotu myślenie filozoficzne nierzadko figuruje jako szczególnie rodzaj aktywności intelektualnej¹². Zrozumienie jego specyfiki wymaga przyjrzenia się samemu zjawisku, jakim jest filozofia. Takich definicji istnieje oczywiście bardzo wiele, stąd przetaczam tylko niektóre z nich. Wydaje się, iż jedną z najbardziej zwięzłych, a zarazem precyzyjnych definicji tego typu zaproponował chiński badacz Feng Youlan. W jego opinii filozofia to tyle, co „systematyczne myślenie refleksyjne o życiu”¹³. Oznacza to, że uprawiając filozofię, człowiek dokonuje refleksji na temat otaczającej rzeczywistości (lub na temat samego siebie), a następnie prezentuje wyniki tej refleksji w sposób systematyczny, uporządkowany. „Teoria życia, teoria wszechświata i teoria wiedzy – wszystkie biorą początek z tego rodzaju rozważań. [...] Wszystkie tego rodzaju teorie są wytworem refleksyjnego myślenia o życiu”¹⁴.

Inną definicję zaproponowały Joanna Kierś-Łach oraz Małgorzata Sagan. Ich zdaniem filozofia to „zbiór fundamentalnych dla rozumienia świata i człowieka założeń, na bazie których – tak jak dom na fundamentach – zbudowana jest określona wizja świata i podejmowane są określone działania”¹⁵. Pod tym względem filozofia kryje w sobie potencjalne zagrożenie. Jeśli bowiem te fundamentalne założenia tworzone przez filozofów okażą się błędne (co zdarzało się nie raz), na ich bazie powstanie zniekształcona wizja rzeczywistości. Jeśli znaczna część zbiorowości poprze taki wypaczony obraz świata i zacznie postępować zgodnie z nim, skutki mogą być katastrofalne. Aby tego uniknąć, filozofia musi nie tylko próbować wyjaśniać otaczającą rzeczywistość, lecz także weryfikować

---

¹¹ M. Winiarek, *Różnica między rozumowaniem indukcyjnym a dedukcyjnym*, <<https://mysleniekrytyczne.edu.pl/roznica-miedzy-rozumowaniem-indukcyjnym-a-dedukcyjnym/>>, dostęp: 03.03.2024.

¹² L. Ostasz, *Droga filozoficznego myślenia*, Olsztyn 2011, s. 9.

¹³ F. Youlan, *Krótką historią filozofii chińskiej*, pod red. D. Bodde’a, przekł. M. Zagrodzki, Warszawa 2001, s. 4.

¹⁴ Tamże.

¹⁵ J. Kierś-Łach, M. Sagan, *Dlaczego musimy filozofować?*, Warszawa 2022, s. 4.

teorie, które w jej ramach się pojawiają. Mówiąc inaczej, filozofowie muszą filozofować o filozofowaniu, myśleć o myśleniu, dokonywać refleksji na temat refleksji. Jest to niezwykle istotny element filozoficznej kontemplacji. „Refleksja nad filozofią jest czymś koniecznym, niezbędnym dla prawidłowego funkcjonowania cywilizacji i kultury. Jest ona swoistym parasolem ochronnym, który ma zapewnić bezpieczeństwo człowiekowi, ma osłonić go przed błędem i złem, ponieważ – jak mawiał Arystoteles – mały błąd na początku jest wielkim błędem na końcu”¹⁶.

Myślenie filozoficzne, leżące u podstaw filozofii, jest szeroką kategorią, która obejmuje różnorodne aspekty myślowe. W jego ramach stykają się różne rodzaje myślenia, takie jak myślenie logiczne, abstrakcyjne, kreatywne, krytyczne, umiejętność zadawania pytań, czy też szczegółowe procedury myślowe, takie jak indukcja, czy dedukcja (ponadto istnieje filozofia religijna, pozaracjonalne elementy ludzkiej świadomości). Filozoficzne myślenie odróżnia od pozostałych form działalności umysłowej nie tyle jakaś szczególna metoda¹⁷, ile jego intencja. Ma ono niepowtarzalny charakter pod względem treści oraz wagi rozwiązywanych problemów. Myślenie filozoficzne jest ukierunkowane na uchwycenie tego, co w świecie najistotniejsze, a w konsekwencji najważniejsze dla człowieka i jego istnienia. Jest najbardziej wszechstronne i szerokie pod względem zakresu. Dla przykładu, obejmuje problematykę natury wszechświata, jego pochodzenia, podstawowych zasad i praw, jakie nim rządzą. Taka forma refleksji operuje również odpowiednimi ideami w rozwiązywaniu stawianych problemów. Myślenie filozoficzne koncentruje się nie tylko na ujawnieniu ogólnych zasad i praw poznawczego i praktycznego współdziałania człowieka ze światem, ale także na zrozumieniu sensu życia człowieka oraz perspektyw jego egzystencji w zmieniającym się świecie¹⁸.

Warto w tym miejscu zaznaczyć, że ważną częścią filozoficznej refleksji jest zgłębianie samego fenomenu myślenia. Uznaje się, że w ramach zachodniej tradycji myślenie po raz pierwszy stało się ono przedmiotem namysłu u Parmenidesa. Twórca szkoły elejskiej traktował myślenie jako drogę prowadzącą do poznania prawdy, w przeciwieństwie do zmysłów, które pozwalają jedynie na stworzenie wyobrażeń na temat rzeczy oraz zjawisk. Zdaniem Demokryta rzeczywistością atomową strukturę świata dało się zgłębić jedynie za pomocą myślenia. Sofiści analizowali środki wyrazu i logiczne narzędzia myślenia, interpretując je jako elementy wynikające z natury ludzkiego umysłu. Platon wyodrębnił kategorie bytów idealnych, traktując ją jako szczególną formę rzeczywistości, która powinna stanowić najważniejszy przedmiot myślenia oraz poznania myślenia. Arystoteles stworzył naukę o formach i strukturach myślenia, dając początek logice formalnej. Epikur i Lukrecjusz analizowali poszczególne treści myślenia,

---

¹⁶ Tamże.

¹⁷ Aczkolwiek istnieją metody filozoficzne, stosowane w poszczególnych szkołach i nurtach filozofii, takie jak np. metoda fenomenologiczna, sokratejska, czy pozytywistyczna. Zob. L. Ostasz, *Droga filozoficznego myślenia*, s. 96, 101, 108.

¹⁸ Zob. A.G. Spirkin, *Philosophy*, w: *Philosophical Encyclopedia Dictionary*, ed. by S.S. Averintsev, L.F. Ilyichev, Moscow 1989², s. 695–699.

idee i pojęcia, interpretując je jako odbicie fenomenów świata zewnętrznego, a więc jako formy uwarunkowane przez materię¹⁹.

Intelektualne zgłębianie tych fundamentalnych problemów nie jest możliwe bez odpowiedniego nastawienia, na co zwraca uwagę Lech Ostasz w książce *Droga filozoficznego myślenia*. „Kiedy się filozofuje? Wtedy, gdy daje się priorytet rozumowi, klarownemu myśleniu, objaśnianiu, dociekaniom, gdy stojący przed nami problem staramy się rozwiązywać, kierując się intelektem i świadomością. Nie znaczy to, że na gruncie filozofii twierdzi się, iż można wszystko ująć racjonalnie czy choćby poznawczo. [...] Ale wyróżnieniem filozofii jest ciągle i konsekwentne próbowanie tyle ująć racjonalnie, ile się daje. Nie ma filozofii bez racjonalności; ci, którzy chcą odrzucić racjonalność, odrzucają filozofię”²⁰.

Z metodologicznego punktu widzenia wiedza filozoficzna, stanowiąca efekt filozoficznych dociekań, należy do kategorii wiedzy spekulatywnej. Ten typ wiedzy ludzkiej jest charakterystyczny dla spekulatywnych systemów wielu filozofii oraz religii. Jak wskazują Jan Sucha i Małgorzata Szcześniak, wiedza spekulatywna zaistniała m.in. w myśli greckiej w okresie tzw. jedności filozofii i nauki, który miał miejsce w VI w p.n.e.²¹ Filozofia miała wówczas status „wszeczności”. Oznaczało to, że prowadzone w jej ramach dociekania na temat otaczającej rzeczywistości cechowały się wysokim stopniem ogólnikowości, abstrakcyjności i spekulatywności właśnie. Punktem wyjścia tych rozważań były tradycje kosmologiczno-mitologiczne. Oderwawszy się od korzeni mitologicznych, rozważania te zmierzały w kierunku wiedzy opartej na logice i doświadczeniu empirycznym. W konsekwencji, po pewnym czasie, doszło do wydzielenia się odrębnych nauk ścisłych, takich jak astronomia, geometria, logika, statyka, medycyna. Miało to miejsce w czasach Arystotelesa, czyli ok. IV w. p.n.e.²²

Umiejętność filozoficznego myślenia otwiera przed człowiekiem dość szerokie spektrum możliwości. Wynikają one z uniwersalnego charakteru filozofii. Jak wskazuje Jan Hartman, praktycznie wszystkie obszary kultury oraz nauki są przesiąknięte refleksją filozoficzną w postaci filozoficznych pytań bądź koncepcji²³. Jest tak w przypadku nauk humanistycznych, ale również ścisłych. Politologia, matematyka, wiedza o sztuce, religioznawstwo – wszystkie te dziedziny wyrastają z filozoficznych korzeni, z którymi dalej zachowują silną więź. Oznacza to, że wykształcony filozof musi mieć rozeznanie w najważniejszych dyscyplinach naukowych. I na odwrót, dobry matematyk, biolog lub psycholog powinien znać podstawy filozofii i umieć snuć refleksje o charakterze filozoficznym²⁴.

Posiadanie wykształcenia filozoficznego wprowadza nas w fundamentalne obszary prawie wszystkich dziedzin intelektualnej aktywności, otwierając możliwość zrozumienia ich istoty. Ponadto, daje nam ogólne rozeznanie w historii powszechnej, historii nauki oraz historii religii. Dodatkowo, gruntowne filozoficzne

¹⁹ A.G. Spirkin, *Thinking*, w: *Philosophical Encyclopedia Dictionary*, s. 382.

²⁰ L. Ostasz, *Droga filozoficznego myślenia*, s. 9.

²¹ J. Sucha, M. Szcześniak, *Filozofia nauki*, Poznań 2000, s. 39.

²² Tamże, s. 39–40.

²³ J. Hartman, *Jak poważnie studiować filozofię*, Kraków 2005, s. 14.

²⁴ Tamże.

przygotowanie wiąże się z umiejętnością refleksji nad ogólnymi kwestiami, które są interesujące dla uczonych różnych specjalności (a nawet dla wszystkich wykształconych jednostek). Jak podkreśla Hartman: „Który uczony-przyrodznawca nie zainteresuje się oferowanymi przez filozoficzną teorię nauki odpowiedzią na pytanie, dlaczego i w jaki sposób dochodzi w fizyce do tego, że jedna teoria zastępuje swoją poprzedniczkę? Który artysta nie byłby ciekaw, co ludzkość wymyśliła dotąd w kwestii wyjaśnienia, dlaczego jedne rzeczy postrzegamy jako piękne, a inne nie?”²⁵. Co ciekawe, w tej ogólnej, fundamentalnej refleksji filozofowie, momentami, potrafią być nawet bardziej biegli niż specjaliści reprezentujący dziedziny, których refleksja ta dotyczy²⁶.

Na ważną rolę filozoficznego myślenia w naukowym oglądzie świata wskazują także inni badacze. W ocenie Aleksandra Ali-Zade poznanie naukowe nie może istnieć oddzielnie od filozoficznego myślenia. Bowiem filozofowanie to nic innego jak czysta teoretyzacja, zaś tworzenie teorii stanowi nie tylko niezbędny warunek naukowego poznania, lecz także jego cel. Samo w sobie filozofowanie, jako myślowy eksperyment, stanowi realizację procedury naukowej, jaką jest uzasadnianie lub dowodzenie idei²⁷. W dobie pozytywizmu niektórzy myśliciele próbowali wyrugować filozoficzne myślenie poza ramy nauk empirycznych. Filozoficzne teorie, które nie wymagały weryfikacji empirycznej i generowały raczej odmienne stanowiska niż wiedzę konsensusową, uznano za bezużyteczne z punktu widzenia pracy naukowo-badawczej. Jednak dość szybko sam pozytywizm badawczy okazał się niczym innym jak pozytywistyczną filozofią nauki, która nie zdołała poradzić sobie z problemem relacji pomiędzy empirycznym i teoretycznym poziomem wiedzy. W ocenie Ali-Zade, radykalny pozytywizm pozbawiał myślenie teoretyczne jakiegokolwiek samodzielnej, znaczącej roli w praktyce badawczej. Pozytywistyczna filozofia nauki, wykluczając myślenie filozoficzne z praktyki naukowej, zamykała właściwie możliwość tworzenia nowych idei, hamując w ten sposób rozwój nauki²⁸.

Myślenie filozoficzne – aspekty praktyczne

Współcześnie można dostrzec pewien paradoks w odniesieniu do postrzegania filozofii oraz myślenia filozoficznego w polskim społeczeństwie. Z jednej strony filozofię uznaje się za dyscyplinę trudną, złożoną, wymagającą umiejętności głębokiej refleksji, zaś ludzi zajmujących się nią za osoby zdolne i inteligentne. Z drugiej strony część populacji uznaje studia filozoficzne za całkowicie nieprzydatne w życiu, a w szczególności na runku pracy. Jak zauważa Joanna Podgórska: „w dyskusji o szkolnictwie wyższym filozofia to dyżurny chłopiec do bicia, jako

²⁵ Tamże.

²⁶ Tamże.

²⁷ A.A. Ali-Zade, *Philosophical and scientific thinking (analytical review)*, „Social and human sciences. Domestic and foreign literature. Ser. 8, Scientific Studies: Abstract Journal” 2022, no 1, s. 53.

²⁸ Tamże, s. 29–30.

nauka w porównaniu choćby z dziedzinami inżynieryjnymi zupełnie nieprzydatna”²⁹. W polskiej opinii publicznej pokutuje również wiele stereotypów związanych z osobami zajmującymi się filozofią. Zdarza się, że takie osoby uchodzą za ludzi ekscentrycznych, zamkniętych w swoich myślach, wysławiających się w sposób skomplikowany, nietypowy, często trudny do zrozumienia. Przesadnie koncentrując się na abstrakcyjnych teoriach, mają oni żyć w oderwaniu od rzeczywistości i zmagać się z trudnościami adaptacyjnymi. Studiowanie filozofii nie zapewnia bowiem praktycznej wiedzy oraz praktycznych umiejętności cenionych przez pracodawców i zapewniających powodzenie w relacjach międzyludzkich³⁰.

Bez wątpienia przytoczone stereotypy opierają się przede wszystkim na nieporozumieniu wynikającym ze zbyt wąskiego rozumienia filozofii. To wąskie rozumienie polega na eksponowaniu akademickiego sposobu uprawiania filozofii oraz na pomijaniu innych płaszczyzn. Rozgraniczenia pomiędzy różnymi sposobami uprawiania filozofii dokonał Lech Ostasz. Badacz ten odróżniał filozofowanie, filozofię oraz filozofoznawstwo. „Filozofowanie jest myśleniem co jakiś czas rodzącym się w umysłach istot żywych mających mózg określonej wielkości i złożoności. Istoty te pytają: [...] »Czym jest prawda?«, »W jakim zakresie jestem wolny?« itp. Z kolei filozofia to filozofowanie, które jest ćwiczone, porządkowane i przyjmuje formę dyskursu. Filozofoznawstwo to zaś dodatkowa refleksja towarzysząca filozofii, stosowanie niektórych procedur tzw. nauk humanistycznych; [...]. Filozofoznawstwo koncentruje się w dużej części na historii filozofii”³¹. W swojej typizacji Ostasz wyszczególnił również filozofię akademicką, na którą składa się filozofia i filozofoznawstwo³².

Zawężone postrzeganie filozofii może wynikać stąd, iż zazwyczaj młodzi ludzie mają z nią kontakt podczas odbywania nauki w szkołach podstawowych, ponadpodstawowych i uczelniach wyższych. Nierzadko zdarza się, że programy nauczania filozofii realizowane w tych instytucjach kładą większy nacisk na filozofoznawstwo, a więc na poznawanie historii filozofii oraz przyswajanie suchej wiedzy encyklopedycznej. Natomiast mniej uwagi poświęcają szlifowaniu sztuki myślenia i ukazywaniu możliwości praktycznego zastosowania przerabianego materiału do rozwiązywania problemów praktycznych. Sprowadzanie edukacji filozoficznej do schematycznego przerabiania tekstów i sprawdzania znajomości ich treści na egzaminach rzeczywiście może zniechęcać do niej znaczne grono potencjalnych odbiorców. Po pierwsze, omawianie tekstów filozoficznych bez głębszej analizy i dyskusji jest zwyczajnie nudne. Po drugie, nawet dobrze wyedukowany filozofoznawca ma dość ograniczone perspektywy zawodowe. Może on zdobyć posadę nauczyciela etyki lub filozofii w szkole (co jest nieco łatwiejsze) bądź wakat wykładowcy na uczelni (to zadanie znacznie trudniejsze). Mówimy oczywiście o sytuacji, gdy absolwent chce zdobyć dobrze płatną pracę bezpośred-

²⁹ J. Podgórska, *Filozofia bytu*, „Polityka” 2014, nr 10 (2948) z 5–11.03, s. 40.

³⁰ Por. B. Godziński, *Mit bezrobotnego filozofa upada. To zawód, który ma przyszłość w nowych technologiach*, <<https://natemat.pl/231353,praca-dla-filozofa-absolwenci-odnajda-sie-w-nowych-technologiach>>, dostęp: 15.04.2024.

³¹ L. Ostasz, *Droga filozoficznego myślenia*, s 11.

³² Tamże.

nio w zawodzie. Warto podkreślić, że młodzi ludzie z dyplomem filozofa mogą realizować się w branżach niezwiązanych bezpośrednio z kierunkiem studiów. Wielu filozofów (lub filozofoznawców) realizuje się w zawodzie dziennikarza, pracownika instytucji kulturalnych, urzędnika, psychoterapeuty, coacha itp.³³

Rzecz jasna, istnieje wiele innych przyczyn negatywnego obrazu filozofii w świadomości społecznej. Zniechęcać do niej mogą chociażby takie czynniki, jak:

- zawilóść języka filozoficznego: nierzadko filozofowie używają specyficznej i skomplikowanej terminologii, a ich styl pisarski jest mętny³⁴. Sprawia to, że ich teksty bywają trudne w odbiorze nawet dla specjalistów;
- mankamenty samej filozofii: jednym z takich mankamentów jest to, że w przeciwieństwie do nauk ścisłych filozofia rzadko dostarcza jednoznacznych i konkretnych odpowiedzi na stawiane pytania. Niekiedy proponuje wiele teorii (nierządkiem wzajemnie wykluczających się) na wyjaśnienie jednego zjawiska³⁵. Niektóre osoby mogą odczuwać niechęć do dziedziny, która zdaje się bardziej koncentrować na stawianiu pytań niż na dostarczaniu rozstrzygających odpowiedzi;
- niski poziom edukacji filozoficznej: w Polsce filozofia nie jest przedmiotem powszechnie nauczonym w szkołach. Maciej Woźniczka zwraca uwagę, że w Polsce pomimo „zniesienia ograniczeń politycznych w 1989 r. [...] nie nastąpił w szkołach powszechny powrót do kształcenia filozoficznego. Co i rusz [...] przedstawiane są obawy dotyczące zbyt spekulatywnego charakteru filozofii [...], akcentowane są zagrożenia, związane z nadmiernym historyzmem w edukacji filozoficznej [...]. Formułowane są wątpliwości dotyczące rzeczywistego znaczenia filozofii w tworzeniu światopoglądu młodzieży”³⁶. W konsekwencji znajomość podstaw filozofii jest niska, a nieprawdziwe przekonania na jej temat łatwo się szerzą;
- zawiedzione oczekiwania: zdarza się, że osoby przeżywające rozliczne kryzysy egzystencjalne szukają w filozofii odpowiedzi na trapiące ich dylematy. Jednakże filozofia takich odpowiedzi nie udziela. Oferuje raczej narzędzia, które mogą ułatwić ich znalezienie. Jednakże osoba znajdująca się w trudnej sytuacji może przez to głęboko zrazić się do wiedzy oferowanej przez filozofów.

Należy więc stwierdzić, że obecnie filozofia nie cieszy się w Polsce zbyt dużą renomą. Ten niezbyt pozytywny wizerunek wynika nie tylko z błędnego postrzegania, ale również z jej niezaprzeczalnych wad. Filozofia nie jest bowiem narzędziem doskonałym, które pozwoliłoby nam osiągnąć prawdę absolutną. Mankamenty w żaden sposób nie przekreślają jednak jej walorów poznawczych. Właściwie prowadzone studia filozoficzne rozwijają umiejętność krytycznego myślenia, analizy, argumentacji i zdolności do rozumienia abstrakcyjnych

³³ J. Podgórska, *Filozofia bytu*, s. 41.

³⁴ K. Wieczorek, *Zagadnienie języka i sensowności tekstów filozoficznych na wybranych przykładach*, Katowice 2017, s. 11–13.

³⁵ Przykładem może być występowanie w filozofii wielu definicji pojęcia prawdy. Zob. J. Dębowski, *Prawda i warunki jej możliwości*, Olsztyn 2010, s. 34–36.

³⁶ M. Woźniczka, *Czy nauczanie filozofii w Polsce jest kwestią polityczną?*, „Prace Naukowe Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie. Filozofia” 2016, z. XIII, s. 12.

koncepcji bądź idei. Te umiejętności mogą przynieść korzyści w wielu obszarach życia zawodowego, takich jak zarządzanie, praca w zespołach projektowych, czy też wszędzie tam, gdzie kluczowa jest zdolność logicznego myślenia i analizy. Filozoficzne myślenie może stanowić klucz do lepszego zrozumienia świata i podejmowania bardziej świadomych decyzji zarówno w życiu zawodowym, jak też osobistym.

Filozoficzne myślenie a administracja publiczna

Administracja publiczna to szeroko rozumiana sfera działalności, której celem jest zarządzanie i realizacja spraw publicznych oraz świadczenie usług publicznych na rzecz społeczeństwa. Sfera ta stanowi kluczowy element struktury państwa, odpowiedzialny za wdrażanie polityk publicznych i utrzymanie porządku społecznego³⁷.

Administracja publiczna może być rozumiana i analizowana na dwóch głównych płaszczyznach. Pierwszy wymiar to nauki o administracji, które skupiają się na badaniu procesów, struktur, strategii oraz teorii związanych z efektywnym i skutecznym funkcjonowaniem administracji publicznej. Podobne badania obejmują analizę zarządzania zasobami ludzkimi, finansami publicznymi, polityką publiczną, a także dotyczą kwestii etycznych i społecznych związanych z administracją³⁸. Drugi wymiar to instytucje administracji publicznej, które są fizycznymi organizacjami i strukturami, spełniającymi konkretne funkcje w społeczeństwie. Na poziomie tych instytucji podejmuje się decyzje, wdraża się polityki publiczne, a także świadczy usługi publiczne. Instytucje administracji publicznej są zazwyczaj podzielone na różne działy i agendy, z których każda ma określone zadania i kompetencje.

Dla badaczy zajmujących się naukami o administracji pomocne mogą okazać się akademickie płaszczyzny wiedzy filozoficznej. Tyczy się to zwłaszcza takich działów, jak filozofia nauki, filozofia społeczna, czy filozofia polityki. Łączenie tych perspektyw pomaga w wypracowaniu bardziej interdyscyplinarnego kierunku badań. Poszerzanie teoretycznych ram oraz narzędzi badawczych o filozoficzne perspektywy daje szansę na bardziej wszechstronny i zróżnicowany ogląd problematyki, jaką zajmują się nauki o administracji.

Jaki rodzaj korzyści może przynieść myślenie filozoficzne pracownikom zatrudnionym w strukturach administracji publicznej? Częściowo udzieliłem tej odpowiedzi w poprzednim podrozdziale. Filozofia jako dziedzina zajmująca się fundamentalnymi pytaniami odnośnie do bytu, człowieka i społeczeństwa może dostarczyć szereg kompetencji i perspektyw, które są cenione w różnych zawodach. Po pierwsze, umiejętności analizy i krytycznego myślenia mogą pomóc

---

³⁷ Por. Z. Dobrowolski, *Administracja publiczna w Polsce. Zarządzanie. Zarys problematyki*, Kraków 2018.

³⁸ Zob. S. Wrzosek, *Nauka administracji jako subdyscyplina łącząca nauki prawne i nauki o zarządzaniu*, „Studia Prawnicze KUL” 2021, nr 3, s. 202–204.

pracownikom administracyjnym w skuteczniejszym rozwiązywaniu problemów. Zdolność do logicznego rozumowania i analizy sytuacji z różnych perspektyw może wspierać proces podejmowania bardziej ostrożnych i przemyślanych decyzji, co jest istotne w procesie zarządzania dobrem publicznym. Po drugie, w pracy administracyjnej ważną rolę odgrywa umiejętność prowadzenia dialogu i analizowania argumentów rozmówców oraz oponentów. Właściwie prowadzona edukacja filozoficzna rozwija zdolności komunikacyjne, a także umiejętność klarownego i logicznego wypowiadania się zarówno w formie ustnej, jak też pisemnej. Pracownicy administracji, korzystając z tych kompetencji, mogą skuteczniej komunikować się z interesariuszami i prowadzić bardziej owocne dyskusje w ramach pracy zespołowej.

Istnieje jeszcze inny aspekt myślenia filozoficznego oraz filozofii, o której rzadko mówi się w kontekście doskonalenia zawodowego. Filozofia dostarcza narzędzi do refleksji nad etycznymi aspektami administracji publicznej. Pracownicy administracji publicznej często muszą podejmować decyzje, które mają wpływ na społeczeństwo. Myślenie filozoficzne w jego aspekcie etycznym może przyczynić się do większego uwrażliwienia pracowników tych instytucji na etyczno-moralne konsekwencje podejmowanych przez nich wyborów. Kompetentna, inteligentna, umiejająca logicznie myśleć osoba stanowi potencjalne zagrożenie w przypadku, jeśli jest ona osobą nieuczciwą. Może ona wyrządzić wiele szkód materialnych i niematerialnych, jeśli np. nie czuje potrzeby traktowania wszystkich obywateli sprawiedliwie i równo niezależnie od ich pochodzenia, statusu społecznego czy innych czynników.

Co ważne, wrażliwość etyczno-moralna łączy w sobie płaszczyznę intelektualną oraz emocjonalną. Etyka zawodowa motywuje do stałego doskonalenia własnych kompetencji, zarówno poprzez rozwijanie umiejętności potrzebnych na danym stanowisku, jak i podnoszenie świadomości etycznej w celu jak najlepszego wykonywania powierzonych obowiązków. Taki profesjonalizm pracowników administracji bez wątpienia przekłada się na skuteczne i efektywne świadczenie usług publicznych.

Filozoficzna refleksja oraz administracja mogą łączyć się także na wielu innych płaszczyznach. Dla przykładu, filozofowie mogą podejmować się krytyki rozlicznych poczynań aparatu administracyjnego, wskazywać na jego błędy, ale również analizować głębszy wymiar tych problemów³⁹. I na odwrót, osoby zajmujące się zarządzaniem oraz administracją, chcąc doskonalić swoje praktyki, mogą zwrócić się w kierunku refleksji filozoficznej. Zdarza się, że teoretycy zajmujący się administracją tworzą określone formy filozofii zarządzania na potrzeby administracji. Wskazuje się tutaj na takie kierunki, jak Total Quality Management oraz New Public Management⁴⁰. To pokazuje, iż tak odległe na pozór dziedziny, jak filozofia i administracja mają wiele punktów stycznych. Jak zauważa Piotr Szreniawski: „Filozofia i administracja współkształtują obraz rzeczywistości,

---

³⁹ P. Szreniawski, *Filozofia a administracja*, w: *Filozofia prawa a praktyka prawnicza*, pod red. A. Orłowskiej, P. Polaczuka, L. Świto, Olsztyn 2010, s. 110.

⁴⁰ Tamże, s. 111.

ale także są przez tę rzeczywistość formowane. Stan filozofii i administracji danego państwa, jak i zróżnicowanie ich ról w danej kulturze mogą być ilustracją wskazującą zarówno poziom rozwoju tego państwa, jak i niektóre jego cechy charakterystyczne. Harmonijne współistnienie życia administracyjnego i filozoficznego w konkretnym społeczeństwie zwykle związane jest zarówno z prawidłowym ustrojem i działalnością administracji i szlacheckiej, a jednocześnie nie oderwanej od rzeczywistości filozofii, jak i z ogólnym dobrobytem państwa⁴¹.

Wnioski końcowe

Analizy prowadzone w ramach niniejszej pracy dają podstawy do postawienia następującej konkluzji. Wprowadzanie elementów filozofii i filozoficznego myślenia do edukacji pracowników administracji publicznej może wiązać się z wieloma korzyściami. Taki rodzaj edukacji pozwala podnieść ogólne intelektualne kompetencje człowieka. Pomaga również w kształtowaniu jego wrażliwości moralnej oraz etycznej. Jednakże osiągnięcie tych celów wymaga właściwego rozumienia filozofii, jej roli w kulturze, jej potencjału, ale również jej ograniczeń. Filozoficzne elementy kształcenia kadr administracji publicznej nie mogą sprowadzać się do mechanicznego uczenia się na pamięć koncepcji poszczególnych myślicieli. Nacisk należy kłaść na praktyczne aspekty wiedzy filozoficznej oraz filozoficznego myślenia.

Warto w tym miejscu zaznaczyć, że brak filozoficznego przygotowania nie oznacza automatycznie braku kompetencji czy wartości pracownika administracji. Filozofia powinna stanowić uzupełnienie umiejętności i wiedzy potrzebnej na konkretnym stanowisku. Nie należy traktować jej jako wyznacznika standardu oceny pracowniczych kompetencji. Różnorodność umiejętności i doświadczeń w zespole kadr administracyjnych może okazać się równie ważna, jak posiadanie konkretnej specjalizacji. Wartość pracowników administracji publicznej nie wynika wyłącznie z ich filozoficznego przygotowania, ale też z różnorodności ich doświadczeń.

BIBLIOGRAFIA

- Ali-Zade A.A., *Philosophical and scientific thinking (analytical review)*, „Social and human sciences. Domestic and foreign literature. Ser. 8, Scientific Studies: Abstract Journal” 2022, no. 1.
- Bocheński J.M., *Współczesne metody myślenia*, Poznań 1992.
- Dębowski J., *Prawda i warunki jej możliwości*, Olsztyn 2010.
- Dobrowolski Z., *Administracja publiczna w Polsce. Zarządzanie. Zarys problematyki*, Kraków 2018.
- Godziński B., *Mit bezrobotnego filozofa upada. To zawód, który ma przyszłość w nowych technologiach*, <<https://natemat.pl/231353,praca-dla-filozofa-absolwenci-odnajda-sie-w-nowych-technologiach>>, dostęp: 15.04.2024.

---

⁴¹ Tamże, s. 110–111.

- Hartman J., *Jak poważnie studiować filozofię*, Kraków 2005.
- Kierś-Lach J., Sagan M., *Dlaczego musimy filozofować?*, Warszawa 2022.
- Kozak P., *Co to jest myślenie? Pojęcia, sądy, percepcja w perspektywie kantowskiej*, Warszawa 2015.
- Maklakov A.G., *General Psychology*, St. Petersburg 2001.
- Ostasz L., *Droga filozoficznego myślenia*, Olsztyn 2011.
- Podgórska J., *Filozofia bytu*, „Polityka” 2014, nr 10 (2948) z 5–11.03.
- Spirkin A.G., *Philosophy*, w: *Philosophical Encyclopedia Dictionary*, ed. by S.S. Averintsev, L.F. Ilyichev, Moscow 1989².
- Spirkin A.G., *Thinking*, w: *Philosophical Encyclopedia Dictionary*, ed. by S.S. Averintsev, L.F. Ilyichev, Moscow 1989².
- Such J., Szcześniak M., *Filozofia nauki*, Poznań 2000.
- Szreniawski P., *Filozofia a administracja*, w: *Filozofia prawa a praktyka prawnicza*, pod red. A. Orłowskiej, P. Polaczuka, L. Świto, Olsztyn 2010.
- Titov A.A., *Thinking as a process and as an activity: analysis of philosophical and psychological studies of thinking*, „Pedagogy and Educational Psychology” 2020, no 1.
- Twardowski K., *Psychologia myślenia*, „Filozofia Nauki” 1993, nr 4.
- Wieczorek K., *Zagadnienie języka i sensowności tekstów filozoficznych na wybranych przykładach*, Katowice 2017.
- Winiarek M., *Różnica między rozumowaniem indukcyjnym a dedukcyjnym*, <<https://mysleniekrytyczne.edu.pl/roznica-miedzy-rozumowaniem-indukcyjnym-a-dedukcyjnym/>>, dostęp: 03.03.2024.
- Woźniczka M., *Czy nauczanie filozofii w Polsce jest kwestią polityczną?*, „Prace Naukowe Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie. Filozofia” 2016, z. XIII.
- Wrzosek S., *Nauka administracji jako subdyscyplina łącząca nauki prawne i nauki o zarządzaniu*, „Studia Prawnicze KUL” 2021, nr 3.
- Youlan F., *Krótką historia filozofii chińskiej*, pod red. D. Bodde'a, przeł. M. Zagrodzki, Warszawa 2001.

PHILOSOPHICAL THINKING IN PUBLIC ADMINISTRATION

SUMMARY

Thinking is a mental process that involves processing information to generate thoughts, reasoning, make decisions, and solve problems. It is a comprehensive process that includes various aspects such as perception, memory, logical reasoning, creativity, and the ability to make interferences. Thinking can take various forms, including analytical thinking, abstract thinking, critical thinking, creative thinking, and many others.

Philosophical thinking is a particular form of thinking that focuses on analyzing fundamental questions regarding existence, reality, values, knowledge, ethics, and other important issues. This type of thinking often has an abstract character, requires deep reflection, and is aimed at developing general theories and concepts. Philosophers try to understand the essence of reality and our place in it, questioning common beliefs and searching for deeper truth. This specific approach to thinking contributes to the development of intellectual flexibility and critical thinking skills.

Philosophical knowledge is often considered detached from reality, useless in everyday life. However, some of its elements may prove be useful in various professions. Philosophy teaches us to reflect on reflection itself, to understand complex problems, and to develop thinking skills that are applicable in various areas of professional life. A philosophical approach to thinking can contribute to a flexible attitude to problems solving and the ability to adapt in various situations. Therefore, some elements of philosophical knowledge and philosophical thinking can be successfully applied in public administration.

KEYWORDS: philosophy, thinking, philosophical thinking, philosophical knowledge, public administration, society, politics, citizen

